

Stanislav Raščan*

Vloga diplomacije pri urejanju državnih meja v Prekmurju po 1. Svetovni vojni

POVZETEK

V Sloveniji je veliko znanstvene in poljudne literature napisano o urejanju severne meje oz. Koroške in zahodne meje oz. Primorske po 1. Svetovni vojni. O urejanju državnih meja v Prekmurju ni napisanega veliko. Najbrž je to posledica dejstva, da se je jugoslovanska in slovenska delegacija na mirovni konferenci v Parizu bolj zavzemala za Koroško in Primorsko, medtem, ko je Prekmurje s Štajersko pripadlo Sloveniji oz. takratni Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev po zaslugi nekaterih odličnih diplomatskih pogajalcev in tudi odločnih vojaških posegih, ki so podprli diplomatska prizadevanja. Pri priključitvi Prekmurja k matični domovini je prispevalo tudi pozitivno ali vsaj nevtrarno stališče takratnih velesil in zmagovalk Velike vojne Združenih držav Amerike, Velike Britanije, Francije, Japonske in Italije. Večina držav zmagovalk je tudi poslala svoje diplomate na mejno področje med Slovenijo in Madžarsko, da so tudi nadzorovali urejanju meje.

Ključne besede: diplomacija, Prekmurje, 1. Svetovna vojna, mirovna konferenca v Parizu.

The role of diplomacy in settling borders in Prekmurje after the World War I.

ABSTRACT

In Slovenia there are many scientific and popular literature written on the settling of the northern boundary Carinthia and western boundaries Primorske, after World War I. About regulation of national borders in Prekmurje was not written much. This is probably due to the fact that the Yugoslavian and Slovenian delegation at the peace conference in Paris was more committed to Carinthia and Primorsko, while the Prekmurje and Styria belonged to Slovenia and then the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, thanks to some excellent diplomatic negotiator and strong military interventions that have supported the diplomatic efforts. When connecting the Prekmurje to the Motherland contributed a positive or at least neutral stance of the then superpowers and the winners of the Great War the United States, Britain, France, Japan and Italy. The majority of winning powers also sent their diplomats to the border area between Slovenia and Hungary, so that they are also oversee the settling of the borders.

Key words: diplomacy, Prekmurje, World War I., peace conference in Paris.

* Ministrstvo za zunanje zadeve, Sektor za strateške študije in analize
e-mail: stanislav.rascan@gov.si

1. Uvod

Kar nekaj različnih strok je sodelovalo pri urejanju meja po prvi svetovni vojni, še zlasti če pogledamo sestavo vseh komisij, ki so sodelovale v Pariški mirovni konferenci. V svojem članku se bom osredotočil na diplomatska prizadevanja, čeprav se bom moral zaradi prepletanja političnih, vojaških, geografskih in etnografskih elementov v diplomatska prizadevanja dotakniti tudi drugih omenjenih strok.

Vlogo diplomacije v urejanju mednarodnih odnosov je dobro definiral Benko. Zanj je: "...Diplomacija je institucija države, ki ji je na formalni ravni poverjena naloga, vzdrževati stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki uresničevati svoje interese..." (Benko, 1997: 256). Glede izvrševanja diplomacije pa pravi, da so: "Naloge diplomacije in diplomatov so v grobem trojne – predstavljanje, pogajanje in opazovanje" (Benko, 1997:258).

Pariška mirovna konferenca se je uradno začela 18. januarja 1919, ko so se zbrali delegati iz trideset držav. Zasedala je več kot leto dni, sklicale so jo zmagovite sile prve svetovne vojne.

V Jugoslovanski delegaciji je bilo 110 članov od tega kakih 20 Slovencev. Poleg diplomatskih pogajalcev so imeli tudi pomožno osebje, kot so tajnice in celo pisarniškega slugo. Najpomembnejših je bilo sedem delegatov, ki so lahko na sejah odločali o vseh zadevah. Štirje so se imeli status pooblaščenih delegatov so bili posledično pooblaščen, da lahko tudi podpisujejo pogodbe v imenu države. To so bili Nikola Pašić, predsednik srbske vlade, kor vodja delegacije, dr. Ante Trumbić, Hrvat, ki je vodil Jugoslovanski klub v Londonu, Milenko Vesnić, Srb, ki je bil prvi zunanji minister po zedinjenju in dr. Ivan Žogler, Slovenec, ki je bil edini Slovenec, ki je dosegel položaj ministra v Avstro Ogrski monarhiji. Trije vladni delegati so bili nekdanji srbski poslanik v Londonu Mato Bošković, nekdanji slovenski poslanec v dunajskem zboru dr. Otokar Rybar in voditelj dalmatinske Narodne stranke dr. Josip Smodlaka.

2. Rezultati in diskusija

2.1. Vloga slovenskih diplomatskih predstavnikov

Pomembna se mi zdi zlasti vloga posameznih Slovencev, ki jih bom najprej predstavil. Doma v Sloveniji so delo spremljali dr. Anton Korošec in dr. Jožef Krek ter Jožef Godina ter Ivan Jerič (Jerič:51,74), vsi štirje katoliški duhovniki. V etnografski komisiji na Pariški mirovni konferenci pa sta sodelovala prof. dr. Mitja Slavič, kot strokovnjak za Prekmurje in prof. dr. Franc Kovačič, kot strokovnjak za Štajersko oba profesorja teologije.

2.1.1. Prof. dr. Matija Slavič

Bil je izvedenec za Prekmurje na Pariški mirovni konferenci. Rojen je bil v Bučevcih na Murskem Polju. Za predstavitev Prekmurja je napisal dve knjižici z dvema dodatkom in etnografsko karto v kateri je označil v barvah narodnostno sestavo Prekmurja do 5 odstotkov natančno. Naslova teh publikacij, ki jih je napisal v francoščini so:

La Prekmurje in De la Statistique de Prekmurje.

Slovenski, hrvaški in srbski izvedenci in delegati, ki so se, po Slavičevih besedah, složno in z veliko vnemo zavzemali za Prekmurje (Slavič:47) so dajali francoskim, angleškim, ameriškim, italijanskim in japonskim izvedencem temeljita in vsestranska pojasnila. Po načelu takratne multilateralne diplomacije so bila to predavanja pri raznih ekspertih in delegatih velesil, promemorije in dopisi.

2.1.2. Prof. dr. Franc Kovačič

Na mirovni konferenci v Parizu je bil izvedenec za Štajersko. Študiral je v Zagrebu in Rimu in postal profesor filozofije in teologije. Bil je dolgoletni predsednik Zgodovinskega društva Maribor. Etnografska sekcija jugoslovanske delegacije v Parizu je izdala njegov spis *La Styrie: la Question du Prekmurje, de la Styrie et de la Carinthie*.

Šele, ko so dobili predstavniki "velikih" v roke zanesljivo in strokovno informacijsko gradivo o problematiki meja v Prekmurju in na Štajerskem, ki sta jih pripravila dr. Slavič in dr. Kovačič v jeziku pariške mirovne konference, se je pokazalo več razumevanja za slovenske interese (Vrbnjak:329).

2.2. Vloga diplomacij posameznih držav in diplomatskih predstavnikov

2.2.1. Vloga Združenih držav Amerike

Prehod preko Mure je bil za velesile izredno težak. Prvi korak so naredile Združene države Amerike (House:7). V začetku maja 1919 je zbral dovolj poguma ameriški major Douglas W. Johnson, ki je bil v civilnem življenju univerzitetni profesor na univerzi Columbia v New Yorku, da je na podlagi prekmurske statistike in etnografske karte izdelal državno mejo onkraj Mure (Jerič:88). Začrtal jo je kot razvodnico med Muro in Rabo. Delno je torej upošteval narodnostno sestavo prebivalstva, ni pa hotel slovenske meje začrtati v Porabje ali pa koridorja med Jugoslavijo in Češkoslovaško (Keršič-Svetel: 239).

Za prekmurske meje se je se je trudil tudi srbski rojak Mihajlo Pupin, ki je bil tedaj univerzitetni profesor na isti univerzi Columbia, kot Johnson (Slavič:215).

V Prekmurju je obveljala meja, ki jo je določil Johnson, zato je že leta 1935 dr. Slavič zapisal "...da ima največ zaslug, da smo prišli z državno mejo čez Muro. Zato si ta ameriški profesor zasluži, da dobi v tej naši Slovenski krajini dostojen spomenik." (Slavič:217).

2.2.2. Vloga Velike Britanije

Velika Britanija se ni zanimala za urejevanje meja v Prekmurju. V dokumentih, ki so jih na zunanjem ministrstvu Velike Britanije pripravili v 193 mirovnih priročnikih je bil najden in objavljen priročnik o Sloveniji (Petrič:67-256), kjer pa je razdelano samo vprašanje Primorske in Koroške ter osrednje Slovenije. Prekmurje je samo nakazano na zemljevidu nove kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev oz . Slovenije (Petrič:257). Gorazd Bajc, ki je napisal obsežno študijo o delovanju Velike Britanije pri nastajanju

Jugoslovanske države ugotavlja iz britanskih virov, da je "28. junija Žogler predal Foreign Officeu memorandum nekaterih predstavnikov Slovencev v Prekmurju (Jožefa Klekla, Josipa Godine in Ivana Jeriča s katerim so izrazili željo, da bi bili Jugoslaviji priključeni tudi naslednji kraji.." (Bajec: 129) Šlo je za vasi v Porabju, ki so bile poseljene s slovensko govorečim prebivalstvom. V memorandumu pa je bilo poudarjeno, da se prebivalci niso pridružili madžarskim boljševikom.

Zanimivo je tudi odkritje dokumenta iz zunanjega ministrstva Velike Britanije ki pravi "...da se je britanska stran rezervirano odzvala na predlog, da bi Jugoslavijo a priori izločili iz razprave o Celovcu in Prekmurju, slednje naj bi ameriška stran raje prisodila Madžarski." (Bajec:143). To tezo potrjuje tudi Slavič " Pri madžarskih politikih in diplomatih je bila takrat še močna zavest njihove superiornosti. Imeli so dobre zveze in poznanstva z angleškimi politikami in diplomati. Ravno zato je bil vodja madžarske delegacije na mirovni konferenci grof Aalbert Apponyi, ki je imel dobre zveze z Angleži."(Jerič:53).

V razmejitveni komisiji za Prekmurje je bil predsednik angleški major Cree. Pred tem delom je bil v razmejitveni komisiji na Poljskem.

Komisija je šla na mejo 19. septembra 1921. Jerič ugotavlja da je "...Cree sestavil poročilo na zvezo narodov, v katerem je predlagal, naj se 27 občin odcepi od Jugoslavije in se priključi nazaj k Madžarski...Končno je Društvo narodov po zaslugi francoskih diplomatov Creejevo poročilo zavrglo..." (Jerič:93).

2.2.3. *Vloga Francije*

Vloga Francije je bila pomembna, saj je bila jeziček na tehtnici. Teritorialni komisiji je predsedoval Tardieu za katerega Slavič zatrjuje, da je bil naklonjen priključitvi Prekmurja matični državi, kakor tudi ostali francoski delegati grof Bergouen, publicist A. Cheradaume, E. Denis, A. Chervin.

Tudi za Andre Tardieuja je dr. Slavič predlagal, da bi se mu postavil spomenik v Mariboru (Hozjan:11) za njegovo naklonjenost pri pogajanjih. Pozneje je postal trikrat predsednik vlade Francije.

Francoski zastopnik pri razmejitveni komisiji je bil podpolkovnik Marminia. Kot francoski častnik je bil na solunski fronti in je prišel vse do Banata. Pri tem se je naučil toliko srbsko, da je lahko tudi v Prekmurju komuniciral z domačini.

2.2.4. *Vloga Italije*

Italija se je na vse načine borila za širitev svojih meja v slovenski Istri in slovenskem Primorju ter na Jadran in Hercegovino. Tudi morebitno urejevanje meja v Prekmurju je gledala skozi svoje interese na Zahodni meji Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Italijanski predstavnik v razmejitveni komisiji je bil polkovnik Valvasori, ki je imel edini svoj velik državni italijanski avto in mu ni bilo treba uporabljati ali jugoslovanskega ali ogrskega.

2.2.5. Vloga Japonske

Je najmanj raziskana. Čeprav se je na videz obnašala nevtralnno je japonska delegacija upoštevala argumente, ki jih je dobila. Njeni strokovnjaki in diplomati so zavzeto sodelovali pri vseh fazah pogajanja in tudi postavitve meje na terenu. Japonska je imela v času med in po prvi svetovni vojni status velesile. Na pariški mirovni konferenci pa je bilo zaznati napetosti in nasprotja med Japonsko in ZDA. Japonska si je namreč predvsem prizadevala dobiti prevlado na Kitajskem, posledično vse nekdanje nemške kolonije v Mandžuriji. Povečevala pa je tudi svoj vpliv v Rusiji. Ostala vprašanja delitve meja v Evropi je niso toliko zanimala. Je pa v okviru pariške konference sodelovala v komisiji za Poljsko, da je lahko podrobneje spremljala dogajanje v boljševidni Rusiji.

Na čelu Japonske delegacije v Parizu je bil diplomat in eden zadnjih oligarhov princ Saiondži Kinmoči. Bil je že minister za zunanje zadeve, predsednik vlade. Evropo je dobro poznal, saj je študiral na Sorboni. Spremljal ga je grof Makino Nobuaki, izkušen diplomat in prav tako nekdanji minister za zunanje zadeve. Dobro je poznal zadeve na Balkanu saj je služboval, pred prvo svetovno vojno, sedem let na veleposlaništvu Japonske na Dunaju in pred tem tri leta v Rimu. Od ostale japonske delegacije je bil najbolj opazen še baron Suteši Čindo takratni poslanik Japonske iz Velike Britanije, ki je govoril izvrstno angleščino in bil nepopustljiv v stališčih do Kitajske (Bartalanič:165).

Jugoslovanska delegacija ni našla direktnega kontakta z Japonsko, ki pa je bila v tesnih stikih z Italijani. Je pa po nekaterih virih češki delegat Beneš obljubil, da bo pri Japoncih izrekel dobro besedo za Prekmurje. Čehoslovaki so si namreč še zmeraj želeli slovanskega pasu, ki bi povezoval Jugoslavijo in Čehoslovaško in predvsem ločeval neposredni stik med Avstrijo in Madžarsko (Masaryk:33).

Na terenu pa je v komisiji za mejo med Avstrijo in Jugoslavijo deloval major Nagamoči. Komisija je imela svoj sedež v Mariboru in je začela s svojim delom v drugi polovici leta 1921. V komisiji za mejo proti Madžarski pa je bil japonski predstavnik podpolkovnik Janagawa. Slavič ga opisuje kot vljudnega možaka, ki je častno zastopal svojo močno državo (Slavič: 256). Njegov japonski tajnik je vse razprave iz angleščine prepisoval v japonščino ter vse pošiljal v domovino. Tako je morebiti v japonskem arhivu natančneje kot v jugoslovanskem vse popisano, kar je delala razmejitvena komisija in kar so izpovedovali prekmurški možaki.

Komisija za mejo med Jugoslavijo in Madžarsko je začela z delom avgusta 1921 in ga končala novembra 1921. Pred tem pa si je celotno mejo tudi oglevala na terenu. Od Lendave pa vse do Srebrnega brega, do tromeje med Slovenijo, Madžarsko in Avstrijo. Šele 8. julija 1924 pa je bila razmejitev podpisana v Zagrebu, kjer pa je bil japonski delegat Janagawa že povišan v polkovnika. Ko je bila razmejitev dokončna, se je tudi Vatikan dokončno odločil in je postal mariborski škof dr. Andrej Karlin prekmurski apostolski upravitelj 1. decembra 1923 (Jerič:105).

3. Zaključki

Priključitev Prekmurja k matični domovini je bil eden od največjih uspehov sloven-

ske diplomacije, ki ga upravičeno lahko primerjamo samo s ponovno priključitvijo Primorske Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Pomembnejši dogodek v zgodovini Slovenije je bila samo še njena osamosvojitve. Zato je prav, da tako velika dogodka praznujemo s posebnima državnima praznikoma.

Postavitev spomenika Mihailu Pupinu na Bledu za njegove zasluge priključitve Blede Sloveniji po prvi svetovni vojni je bila s svečanim odkritjem in navzočnostjo obeh predsednikov Pahorja in predsednika Srbije Nikolića še dodatno poudarjena (Rant;2015). Čas je, da tudi v Prekmurju ob prihajajoči 100 obletnici dogodkov začnemo postavljati spomenike in organizirati srečanja, ki bi temeljiteje znanstveno proučili takratna dogajanja z zgodovinskega, diplomatskega, vojaškega, etnografskega, geografskega, gospodarskega, transportnega in še katerega področja. Za enkrat ima postavljen spomenik samo dr. Matija Slavič v Križevcih v Prekiji.

Diplomacije ZDA, VB, Francije, Italije in Japonske (Bartalanič:168) hranijo kar nekaj uradnih arhivov in zasebnih zapiskov diplomatov in drugih strokovnjakov, ki so sodelovali na Pariški mirovni konferenci in na terenu pri markaciji meje v Prekmurju. Major Johnson je o svojem delu na mirovni konferenci v Parizu tudi veliko predaval (Johnson:236). Glede na prisotnost vseh petih zmagovalk prve svetovne vojne s svojimi veleposlaništvimi v Sloveniji in dobrimi odnosi, ki jih gojimo s temi državami je prav, da jih ob 100 obletnici dogodkov in večinoma odprtih arhivih tega časa, vključimo v odkrivanje te naše že zmeraj zastrte preteklosti.

Literatura

- Bajc G.; Diplomacija Velike Britanije in Slovenci v času nastajanja kraljevine Jugoslavije v Rahten A., Šumrada J. urednika; Velikih pet in nastanek kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Present: Ljubljana, 2011. Str.99-155.
- Benko V.; Znanost o mednarodnih odnosih, FDV, Ljubljana, 1997.
- Bartalanič B.; Odnosi med Japonsko in Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev v času Pariške mirovne konference v Rahten A., Šumrada J. urednika; Velikih pet in nastanek kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Present: Ljubljana, 2011. Str.100-157.
- House E.M. and Seymour C. editors; What really happened at Paris, Simon Publications, 2011.
- Hozjan A.; Slovenci smo se brigali za Prekmurje v Slavič M.; Naše Prekmurje, Zbrane razprave in članki. Pomurska založba: Murska Sobota, 1999. Str. 9-11.
- Johnson W.D.; Territorial Problems of the Paris Peace Conference v Historical Outlook, McKinley Publishing Company, 1921.
- Jerič I.; Moji spomini, Zavod sv. Miklavža, Murska Sobota, 2000.
- Keršič-Svetel M.; Češko-slovenski stiki med obema vojnoma 1. Del, Zgodovinski časopis 49, Str. 231-258, ZC, Ljubljana 1995.
- Masaryk T.G.; Svetovna revolucija, Ljubljana 1936.
- Petrič E. glavni urednik; Slovenci v očeh Imperija. Ustanova-Center za evropsko priho-

dnost: Mengeš, 2007.

Rahten A., Šumrada J. urednika; Velikih pet in nastanek kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Present: Ljubljana, 2011.

Rant M.; Mihajlo Pupin bo dobil svoj spomenik na Bledu, Gorenjski glas, 9. oktober 2015.

Slavič M.; Naše Prekmurje, Zbrane razprave in članki. Pomurska založba: Murska Sobota, 1999.

Vrbnjak V.; Matija Slavič in njegovo delo za Prekmurje v Slavič M.; Naše Prekmurje, Zbrane razprave in članki. Pomurska založba: Murska Sobota, 1999. Str 315-348.